

108235

Huszdik évfolyam.

1906.

6. (234) füzet.

ARMENIA

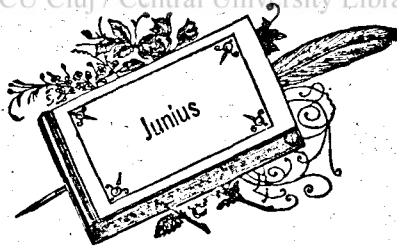
MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos :

SZONGOTT KRISTÓF.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Legyen meggyőződve, hogy míg maradékaim élnek, Önnek irántam tanúsított szivességét, mint örökséget fogják tartani s az „Armenia“ füzetit, mint családi szentséget fogják tisztelni. (Szongott Kristófhoz Buenos-Aires decz. 23. 1902. intézett leveléből).

Czetz János
magyar tábornok.

SZAMOSÚJVÁR,

Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája

1906.

TARTALOM.

- Lompérdi Korbuly Bogdán* (képpel). — Irta: Za-
Korbuly Bogdánhoz (költemény). — Ararátitól.
A magyarok eredete és őslaka. — Tizenhetedik köztalány. —
Irta: Szongott Kristóf.
Nehány szó egy régi jó és szép örmény költéséről. — Dr.
Novák Károlytól.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

- Szamosújvár város országgyűlési képviselője.
Előadások a hazai örményekről.
Levél Menelik uralkodó birodalmából
Örmény, Hátszeg város polgármesteri székében.

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

- Egy érdekes füzet.
A bérczi patak (költemény). — Izmael Ferencztől.

KÖZGAZDASÁGI ÉLET.

- Fejedelmi alapítvány.

MI UJSÁG AZ ÖRMÉNY VILÁGBAN?

- Szábbághián patriarkha a méchitháristáknál.
Az örmény nyelv és a bécsi egyetem.
A heidelbergi egyetem örmény tanára.

Az „Armenia“ előfizetési ára egész évre 8 korona,
fél évre 4 korona, egyes füzet ára 80 fillér.

— Sajtó-hibák. Az „Armenia“ május havi füzetének 152. lapján közölt szép költemény első hexameteréből kimaradt ez a szó: ‚vésve‘; a disztichon első hexameterét tehát így helyesbítjük: „Száznál több kartárs neve vésve ezüst lapon ont fényt.“ — De belesuszott egy hiba a mult füzet fölötte becses vezető cikkébe is; ugyanis a nagynevű Gajzágó Salamonnak első neje nem ‚Geramb bárónő‘ volt, hanem báró Thoroczky Jánosné szül. Macskássy Katalin, mit ezennel helyre is igazitunk.

108235

LOMPÉRDI KORBULY BOGDÁN.

Ki ne ismerné ma már Erdélyszerte azt a nevet, melynek érdemes viselője, mint a kolozsvári Nemzeti Színház volt intendánsa, nagy áldozatkészséggel a magyar színügy erdélyi oszlopának kelt védelmére.

Tekintélyes kereskedő, bankigazgató, szerencséskezű pénzügyi kapacitás, uradalmak tulajdonosa volt már akkor Korbuly, mikor a 70-es évek közepén az ország legelső állandó magyar színházának a segítségére sietvén, az intendánsi állást elfoglalta s a négy éven át hozott hazafias áldozatok jutalmául általános ünneplés közt magyar nemesiséget kapott.

Akkor a kolozsvári vigadóban hatalmas méretű fényes díszebéd volt az ünnepezt tiszteletére, kinek czímerében a

kereskedelem, a színművészet és a szorgalom jelvényei ott díszelgnek.

Igaz, hogy a Korbuly-ok nevüket a Kaligula római császár örmény származású sógorától, Corbulo hadvezértől származtatják, mindazáltal a szülők 1816. május 24-én Szamosújvárt született Bogdán fiúkat (Korbuly Vártán pap keresztelte és bérmálta meg; atyja — az anyakönyv tanuskodása szerint — Korbuly Kristóf és nagyapja Gergely volt. Anyját Annának hívták. Keresztanyja Jakabffy Emanuel felesége, Margit volt) első iskoláztatása után örmény szokás szerint boltba adták. Részint szülővárosában, részint Gyulafehérvárt töltött kezdő évei után a kolozsvári jóhírnevű Pattantyús-féle üzletbe került, mely a kereskedői pályán működöknek akkor a legjobb iskolának bizonyult.

Az 1863-ban keletkezett kolozsvári kiváltságos kereskedő-társulat szabadalom-levelében a Pattantyús-név is benne foglaltatik és így üzlete már ebből az okból is a tekintélyesebb kereskedések közé tartozott. Időközben ismeretei gyarapítása végett Korbuly 1½ évig Bécsben tartzkodott, majd visszatérve Kolozsvárra, ott 1845-ben Mártonfi és Korbuly társas-czég alatt „boltot“ nyitott. Társa nemsokára Brűnnbe költözött és Korbuly-ra maradt az egész üzlet, melyet a Pattantyúsnál megismert fönemesség előzekeny kiszolgálásával, finom bánásmódjával, nagy körültekintéssel és gondos számíttással olyannyira fölvirágoztatott, hogy vagyona, tekintélye és a pénzügyi műveleteibe vetett bizalom párhuzamosan növekedtek.

Az általa alapított és fuzionált kolozsvári pénzügyintézeteknek ma is egyik igazgatója.

Ámde örmény származásáról soha sem feledkezett meg; régi ösmerőseivel mindig szeretett örményül tréfálkozni; szüleinek Szamosújvárt levő sírját halottak napján évről-évre kegyelettel rendbe hozatja és világitatja.

Örmény czélokra is szokott adományozni, így a kolozsvári Világosító-Szent-Gergely-alap gyarapításában minden gyűjtésnél részt vett annak keletkezésétől, t. i. 1881-től kezdve napjainkig, miről okmányok tanuskodnak; említett

örmény mise-alap számára festetett Gergely-kép költségeihez is hozzájárult; Korbuly Bogdánne pedig 1900-ban egy örmény ereklyét ajándékozott a Gergely-alapnak.

Legújabban az „Örmény Múzeum Egyesület“ tiszteletbeli alelnökévé választatván: Korbuly 200 koronás alapítványt tett.

Egész életében a munka embere volt, de pár év óta magas koránál fogva nyugalomba vonult. — Otthon ül. — Derült arcza többnyire ott látható az ablakban. Ma már jóformán egyetlen szenvedélye a dohányozás; míg többet járhatott ki, a legolcsóbb szivarokat szivta, mióta azonban lábbaja otthon ülésre kényszeríti, a számára fölolvastott hírlapok rovatainak a meghallgatása fejében a legfinomabb szivarokból vagy csibukdohányból ereszt füstkarikákat.

Mikor a király a bánffy-hunyadi hadgyakorlatok alkalmával Barcsay Domokoshoz, a Korbuly vejéhez szállott, jelentékeny összegre volt szüksége, hogy a kastély és a park megfelelőleg átalakíttassék. Korbuly, mint takarékos ember, első hallatára ezúttal is sokallotta az átalakítás költségeit, mire a mindig humoros Barcsay állítólag azt felelte volna, hogy nem az örmény király jön(?). Erre Korbuly se volt rest megjegyezni: hogy ha volna örmény királyság és az örmény király lenne Ida leányának a vendége, annak a vendéglátására se áldozna kevesebbet mint most.

A Fedák Sári legutóbbi vendégszereplése alkalmával a nyári színház egyik páholyából nézte végig a nagy művésznő legjobb alakításait. Ime, a kiérdemült intendáns műérzéke és művészetpártolása újra lobot vetett.

Napjainkban egy egyházi választáskor kijelentette, hogy fájós lábai ellenére szavazni fog. Hiába próbálták lebeszélni, nem ért semmit. Csakugyan már a kora reggeli óráktól fogva ott állott egy karos-szék a plebánia kapujában, hogy a kocsijából kilépő Korbuly majd azzal vitesse föl magát a lépcsőkön. Ez volt az egész választási aktus leghatásosabb jelenete.

Tavaly nyáron Balaton-Füreden idöztem, a hol két érdekes keleti származású, barna örmény ifjú vont a magára figyelmemet. Mind gondolkoztam, hogy vajjon kihez

is hasonlítanak, míg végre rájöttem, hogy özv. Korbuly Gézáné Domokos és Géza nevű fiai, Korbuly Bogdán nagyreményű unokái. A testtartás, taglejtés, mozdulatok, az arczkifejezés, a beszédmodor, a mosolygás, a szemek tekintete hol az egyiknél, hol a másikinál, megboldogult apjukat juttatta eszembe.

A természetnek ez a különös játéka rég nem frappirozott annyira, mint e rokonszenves ifjak láttára, kik 1890-ben elhalt atyjukat talán nem is ismerhették.

És most gyermekkori emlékeimből fölelevenednek előttem a korán elhunyt Korbuly Géza egykori játszótársam révén egymásután előtűnő képek, melyek az oláhszentgyörgyi fürdőélet egyes epizódjaiban, a dombháti és válavinuluji (ma Borberek) kirándulások eseményeiben, a középútczai Korbuly-háznál szabadon járkáló „szelid öz”-nek viselt dolgaiban stb. lelki szemeim előtt felújulnak. És a visszaemlékezés eme ködfátyolképei közt megpillantom a Korbuly Bogdán és neje jóságos alakját is, a kik a vallásosság és jótekonyság valóságos példányképei. Kétszerte kedves nekem róluk most megemlékezni, a mikor f. évi május hó 24-én, éppen áldozó csütörtökön tölti be Korbuly Bogdán 90-ik életévét, vagyis azt a magas kort, mely oly kevés embernek jut osztályrészül.

És a mikor a Gondviselés megengedi, hogy életének tizedik deczenniumába lépjen, őszinte szívből kivánom, hogy f. évi október 6-án szeretett nejével, Bogdánffy Margit nagyasszonynyal a gyémántmenyekző ritka évfordulóját is szellemi frissességben boldogan megérhesse szerettei és az egész örménység örömére.

ZA-LA.

KORBULY BOGDÁNHOZ.

A magas kor Isten legszebb ajándoka,
Csak az Ég kegyeltje éri meg;
S Te bepillantathatál oly nagy talányokba,
Minőket rejt kilencz évtized.

Igy lettél most korra a mi patriarkánk,
Magyar-örmény népiünk Nesztora,
Kitől a munkásság nagy erénye száll ránk,
Boldog sorsod fényes mentora.

Őstalentum, örmény hagyományos szellem,
A példás családi szeretet,
S kegyelet honolva vallásos kebelben
Adott Néked hosszú életet.

Hiven vallád Magad mindig Hájk fiának,
A Korbuly-név Tőled diszt kapott,
Sőt még ősbibb fényt ad magyar családfádnak,
Hogy megbecsülöd az örmény alapot.

Ezért üdvözöl ma egész Szamosújvárt,
Hol a bölcsöd ringott egykoron,
S tekinteted gyermek-képzeletben ott jár
Az ősrégi örmény templomon.

S ott, hol domborúl jó szüleid sírhalma,
Szellem szárnyon onnan áldás kél:
A vérségnek örök és szent a hatalma,
Mert az még a síron túl is él.

S mikor az örménység Téged azzal köszönt,
Hogy száz év övezze homlokod:
Hallgass egy szót a tr a az üdvözlők között,
S Égig ér majd emlékoszlopod.

Angyali üdvözet hangzik a Magasból:
„Szülőhelyed, óh, ne feledd el.”
Isten ajándéka földön a magas kor,
Viszonzod hát dicső tettekkel!

ARARÁTI.

A MAGYAROK EREDETE ÉS ŐSLAKA.

Irta: SZONGOTT KRISTÓF.

(Tizenhetedik közlemény.)

Harmadik czikkely: Betücsere.*)

1. Fejezet. Magánhangzók cserélődése.

Ad+capio = accipio: venni, elvenni, elfogni. Ad+emo = admino: elvenni, megfosztani. Ad+facio = afficio: hozzátenni. Avis+capio = aucupium: madarászat. Bellinus = Belényes (finév). Con+calco = conculco: összetaposni. Con+damno = condemno: kárhoztat. Con+sacro = consecro: felszentelni. Con+taberna = contubernium: együtt lakás. Cseber = csöbör (B. 84 l.); csergés = csörgés (B. 87 l.); cserhaj = cserháj (B. 88 l.); cserpölye = cserpölyű (B. 88 l.); csertetni = csörtetni (B. 88 l.); csimbok = csombok (B. 91 l.); csipegni = csipogni (B. 93 l.); csokor = csukor (B. 94 l.); csörege = csörige (B. 95 l.); dali = deli (B. 101 l.); dangó = dongó (B. 101 l.); darék (eredeti alak) = derék (B. 103 l.); de+juro = dejero: esküdni, esküvéssel állítani; ék = ik (B. 294 l.); elnyöni = elnyüni (B. 141 l.); eleve = előve (B. 144 l.); fahaj = faháj (B. 169 l.); fige = füge (B. 199 l.); fenek = fenék (B. 195 l.); garangy = göröngy (B. 222 l.); gelyva = golyva (B. 224 l.); geleszta = giliszta (B. 224 l.); huzam = huzom (B. 287 l.); hülle = hüllő (B. 287 l.); gerlicze = gili, gilicze; gomó = gumó; hambár = hombár (B. 280 l.); in+ars = iners: mesterségtelen, tanulatlan; in+habeo = inhi-beo: véghez vinni. Idább = idébb; idétlen = időtlen; innep = ünnep (B. 297 l.); idv = üdv (B. 290 l.); kajfás = kajfos (hochműthig. B. 312 l.); kavacs = kavics (B. 322 l.). Mutina = Modena (Márton, II. r. 188 l.); rakitta = rakottya, rekettye (B. 590 l.); tenta = ténta, tinta.

2. Fejezet. Mássalhangzók cserélődése.

Ad+clamatio = acclamatio; ad+cola = accola; babuk = daduk (Ballagi, 100 l.); bige = pige (Ballagi, 56 l.); bodor = fogor (göndör, Ballagi 59 l.); csajka = sajka; csajvadék = zagyvalék (Ballagi, 80 l.); csalit = csarit (B. 83 l.); csekle = cseklye (cselye. B. 85. l.); cseresnye = cseresznye (B. 87 l.); csonka = tonka (B. 85. l.); csöcselék = csödelék (B. 96 l.); csöllő = csörlő

* Mivel a szóalkotás azon nemeiben, melyekről ezen munkámban beszélek, gyakran előfordul a betücsere, — szükségesnek láttam a betücsere-t külön czikkelyben tárgyalás alá venni. Különbzen ezen czikkely két fejezete közül egyik sem hoz fel olyan magyar szavakat, melyek betücsere utján képződtek volna a latinból; hanem bizonyításul mind két fejezet bőven sorol fel példákat, melyekből világosan látszik, hogy nemcsak a római használta a betücsere-t, hanem a magyar is; a magyar mai napság is él a szóalkotás ezen nemével, midőn betücsérével magyar szóból más alakú, de egyjelen-tésű szót alkot, pl. dangó = dongó, hüle = hülye.

(B. 97 l.); csurka = hurka (B. 99 l.); czitrom = citrom (B. 79 l.); darabesa = darabka (B. 101 l.); dömni = tömni (B. 110 l.); durva = durza (B. 113 l.); Dinte = Tinte. Dávid helyett ezt írja az örmény = Távit; esödék = esölék (a mi lehull a posztóból. B. 163 l.) estenden = estennen (B. 164 l.); gádor = gátor (B. 219 l.); galuska = haluska (B. 221 l.); galiba = galyiba (B. 221 l.); gamasz = kamasz (B. 221 l.); gamó = kamó (B. 315 l.); garad = garat (B. 222 l.); garázda = garázna (B. 222 l.); Gáspár = Kaspar (német. B. 222 l.); gellicze = gerlicze (B. 221 l.); gémb = zsémb (B. 224 l.); gomboda = gombota (B. 228 l.); gyalánt = gyanánt (B. 234 l.); Gellért = Gerhard (német, finév); Hanka = Janka (nőnév); himteni = hinteni (B. 274 l.); hinga, hingálni = hinta, hintálni (B. 275 l.); hörcsög = hörcsök (B. 284 l.); huhogni = huholni (B. 285 l.); hullajtani = hullasztani (B. 285 l.); hurkolni = hurkozni (B. 286 l.); hüle = hűlye (B. 287 l.); igenlő = igenző (B. 291 l.); selep = zsilig; szömölcső = szömörcs (B. 595 l.); vecsernye = veternye (B. 670 l.).

Negyedik cikkely. Hangátvetés (áthelyezés. Metathesis)*

1. Fejezet. Bizonyítás, mely a betű- és szótaghelycserére

BCU Cluj / vonatkozik. iversity Library Cluj

(Ale)xander(chen): (kimarad elől a l e és hátul c h e n, azután az utolsó er szótagból „látszólagos helycserével“ [visszafelé olvasással] lett re, tehát Xandre) Sandri. Bisam = pézsma (B. 515 l.); csetelni = csetleni (B. 88 l.); Co(r)p(or)al = káplár; cucur(bita, ae): (curcu) német Gurke (ebből magyar u-gorka. (epi)c(o)pan(um, i): (Fleisch-)bank (mészárszék). Ha az elől és hátul megrövidített, „epicopanum“ szó megmaradt pan szótagjához hozzáadjuk az előtte levő c betűt, lesz (panc) bank. És(c)adr(on) = (serda) serde (magyar szó. B. 551 l.): fen(e)stra, ae: Fenster (német); (fi)mbri(a, ae): szegélyszél a ruhán, prém, das Gepreme. Ha a „fimbria“ elől és hátul megrövidített részének utolsó

* Hangátvetés a szóban a hangzóknak helycseréje, pl. kalán = kanál viasz = viasz... Két magánhangzó soha sem cserél helyet a magyarban. Magánhangzó mássalhangzóval csak látszólag cserél helyet az olyan meghonosult szláv szókban, minők pl. sluga: szolga, sreda: szerda: ezek Árpád-kori okleveleink bizonyossága szerint, eleinte így hangzottak magyarul: szuluga, szereda (a mi vidékünkön most is ezt az alakot használjuk. Sz. K.), tehát egy magánhangzót vettek fel a kiejtés könnyítése végett, mint brat: barát; utóbb aztán elvesztették a két egyforma magánhangzó közül az egyiket. Simonyi Zs. (Pallas-Lexicon, 8. köt. 636 l.). — Jól mondja a derék Simonyi, hogy „magánhangzó mássalhangzóval csak látszólag cserél helyet;“ mert tulajdonképpen ez nem is helycsere, hanem anagramma (visszafelé olvasás); a „sreda“ szóban tehát re szótagból nem helycsere útján, hanem visszafelé olvasással lett er (sreda = szerda). Szerintem ez a példa: kalán = kanál nem ezen, hanem a következő cikkelyhez (anagramma) tartozik. Sz. K.

szótagjához (bri) adjuk betűhelycserével az előtte álló *m* betűt, lesz (prim) prém. Galang = der Galgank (B. 220 l.); glomus, *i*: gomoly, gomolyag; golya = goga, gagó (B. 219 l.); hágcsó = háskó (die Stiege. Ballagi 261 l.); ház-orum = ház-ormo (B. 267 l.); hegedű = hedegű (B. 268 l.); hörögni = hörgeni (B. 284 l.); jászol = jászló (B. 305 l.): játékharcz = harczzjáték (B. 305 l.); Katarrh: (karat, harat) hurut. Jodoch(us) = Jódok (finév). Ha a Jodochus szó középső doch szótagját kihagyjuk és az utolsó szótagot (us) visszafelé olvassuk, lesz (Josu) Jósa. Jósa tehát = Jodok, Jodochus; mert Józsa = Justus (finév); Knebel: keresztfa, Querholz. A 'knebel' szóból kihagyta a magyar az *l* betűt, a *k* és *n* közé *a* betűt tett és a *ne* szótag helyét megcserélte, kabona (= Knebel); kanczaló = (kancza) kaczola (die Stutte, das Mutterpferd. B. 311 l.). A 'kanczaló' szóból így csinálta a magyar a 'kaczola' szót. Előbb kihagyta az *n* betűt, azután az *o*-t a *cz* mellé tette és az *al* szótagot visszafelé olvasta: kaczola. Kam(m)er = (kam[al]re) kamara. Kelch = keh(e)ly (így is: kelyh); laksa = laska (B. 387 l.); lednek = lendek (B. 398 l.); morzsa = zsurma (B. 694 l.); pacsmag = pamacs (der grobe Pinsel); pipacs = papics (B. 506 l.); polya = páló (B. 505 l.); sárga = sárog (B. 548 l.); tenyér = terény (B. 329 l. 'kenyér' szó alatt); veczek = eviczk (a 'veczek' szó második *e*-jét előre tette a magyar és az első *e* betűt *i*-re változtatta. B. 661 l.). (V)incze = Czeni (finév).

2. Fejezet. Szóalakok, melyek betűhelycserélődéssel*) képződtek.

Am(y)gdalu(s): (kimaradt a középről az *y* és a végről az *s*, azután lett betűáttétellel magdula) mandola.

Ap(ol)(o)nia: (kimaradt középről *ol* és *o*, azután betűáttétellel Apalin (nőnév).

Cäcil(ius): Cziczel (Cziczelle, nőnév). V. ö. Cäcilie.

Cerasum: (cerasmu) cseresnye.

Corall(ium) ii: kláris, kaláris.

Duracinus, a, um: kemény bőru vagy hajú, pl. duracina persica: keményhajú baraczk; ha a 'duracina' szó két utolsó szótagjában (cina) a betűk helyét megcseréljük, vagyis a dura után teszszük az *n* betűt, azután a *c*-hez csatoljuk az *a*-t és a végére hagyjuk az *i*-t, lesz: duránczai; duracina persica tehát = duránczai baraczk. (A 'baraczk' szót a magyar a 'persica, latin szóból csinálta.)

Ord(o), inis: (azután betűhelycserével és *n* közbevetésével rond) rend.

*) Különbőség létezik a betűcsere és betűhelycsere között. Betűcserevel lett a dangó szóból dongó; ellenben betűhelycserével képződött a kanálszóból a kalán.

Securis, is: (ha a két utolsó betű helyét megcseréljük, lesz secursi) szekerze.

Összesen: 8 szó.

3. *Fejezet. Szóalakok, melyek szótaghelycserélődéssel képződtek.*

(A)na(cho)reta: (kihagyta előlről az *a* betűt és a középről a cho szótagot, azután a két utolsó szótag közé tette az első szótagot és lett renata) remete.

Cur(r)us, i: (ebből szótagcserével sucur): szekér.

Lige(l)lu(m, i): házikó, gunyhó, kalyiba; ha a középső szótagot teszszük előre, lesz (gelilu) galyiba (kalyiba).

Ripa, ae: (ebből szótagcserével pari) part.

Összesen: 4 szó.

Betű- és szótaghelycserével tehát összesen $(8+4) = 12$ szó képződött.

Ötödik cikkely. Anagramma (szóviszázás, visszafelé olvasás).¹⁾

1. *Fejezet. Bizonyítás az anagrammára.*

Bicsak = bicska (B. 56 l.); (b)utyka = kátyú (B. 72 l.); bütyök (bütkök) = bütykő, (bütkő. B. 74 l.; hágeső = háskó (B. 261 l.); jászol = jászló, (B. 305 l.); csutag = csutka (der Stiel am Obst. B. 99 l.); köp = pök; köpni = pökni; laska = laksa (B. 387 l.); pacsmag = pamacs (B. 503 l.); pipacs = papics (B. 506 l.); polya = paló (B. 505 l.); tenyér = terény (B. 329 l. a „kenyér“ szó alatt); Vincze = Czeni (finév. B. 76 l.)

*

Ez a néhány nyomatékos példa világosan mutatja azt, hogy a magyar még mai napság is használja az anagrammát. Különböző ezeken kívül van a magyar nyelvben elég szó, melyek anagrammával képződtek. Hátrább is kap még a szives olvasó nem egy-két bizonyító példát.

¹⁾ Anagramma valamely szó vagy egész mondat betűinek fordított sorrendben való olvasásából, vagy egészen szabad összecseréléséből alkotott új szó, vagy mondat. Visszafelé olvasásból csinált anagrammák: Roma = amor, lumen orbi = Berolinum (Berlin), centum oculi = Montecuculi, Rodostó = ostorod, (Pallas-Lexicon, I, köt. 582 l.)

Nemesak a görögök (bizonyítja az „anagramma“ szó), hanem a rómaiak is használták az anagrammát. Egyik római író ezt írta barátjának: „Mitto tibi metulas (metula, ae: kis piramis, toronyoszlop, Spitzsäule). Cancros imitare legendo“ (küldök neked kis piramisokat; de az olvasásban a rákokat utánozd [visszafelé olvasd a „metulas“ szót]). Metulas tehát anagrammával = salutem (Egészséget kívánok neked!). L. „Armenia“ huszadik (1906.) évfolyam 2. (230) füzet, 67 lapját.

2. *Fejezet. Szóalakok, melyek visszafelé olvasással (anagramma) képződtek.*

Bl(a)es(us, a um) = bles: (ebből visszafelé olvasással selb) selyp.
Bomba(cium): (ebből szótagcserével és a ‚bom‘ visszafelé olvasásával, lesz bamob) pamut.

Cor(b)is, is: (azután a három utolsó betűt visszafelé olvasta a magyar és lett cosir) kosár. V. ö. német Korb, örmény goghov (գողով), georgiai golophi.

Cur(r)us, i: (ebből szótagcserével és visszafelé olvasással sucur) szekér.

Do(to, are): (visszafelé olvasva) ad. V. ö. örmény däl (սուլ), görög δίδωμι.

Decipul(um), i, csapda, tör: (ebből lesz, ha az utolsó szótagot visszafelé olvassuk, azután a szótagok helyét megcseréljük cilupde) kelepcze.

Du(lc)is, e: (azután a két első betű helyet cserélve, lesz udis) édes.

Gu(t)ur, uris: (ha a szótagok helyét megcseréljük és az első szótagot visszafelé olvassuk, lesz turug) torok.

(Gl)u(t)en: (ebből betűáttétellel env) enyv.

Lingo = lin(go): (nil) nyal.

Super(bus): (pusre) büszke.

Tur(pis): (visszafelé olvasással) rút.

Um(b)ra: (azután visszafelé olvasással, armu) árny-ék.

(Összesen: 13 szó).

Hatodik cikkely. Két nyelv elemeiből képzett szavak.

1. *Fejezet. Bizonyítás.*

Ezen cikkely bebizonyító példákat nem sorol fel, mivel bebizonyításul elégségesnek tartom azt az öt példát, melyek a következő (2) fejezetben fordulnak elő.

2. *Fejezet. Szóalakok, melyek két nyelv elemeiből alakultak.*

Caminus, i, első jelentése: tűzhely, Feuerstätte; 2. kemencze. A magyar ‚kemencze‘ szó származott a latin camin(us) + német (Feuerstät)te szóból = (caminte) kemencze.

Pica, ae: szarka. A szarkát a német Elster-nek hívja; ha most az ‚Elster‘ második szótagjához *t* nélkül hozzáadjuk a ‚pica‘ második szótagját (ser+ca), kapjuk ezt a szót: szarka.

Porticus, i: tornác, ein bedeckter Gang. Ha a (p)ort(i)c(us) + (G)an(g) szót összetesszük és így megrövidítjük, (a mint a zárójel mutatja), akkor a megmaradt részekből betűáttétellel lesz: tornác.

Sertum, i: koszorú, Kranz. Ha a két szót [k(r)a(nz) + ser(t)u(m)] összetesszük, lesz: (kaseru) koszorú.

Somnus, i: németül Schlaf; ha a schlaf-ból az ál (anagrammával) és a somnus-ból az om szótagot összetesszünk (sch[la]f + s[om]nus), lesz: ál-om. (Összesen: 5 összetett szó).

Hetedik cikkely. Önkényesen képzett szavak.

I. Fejezet. *Bebizonyító példák.*

Habár a régi emberek, az ősök, midőn nyelvkincsöket megalkották, működésük közben semmi szabályt sem követtek, — mégis képes voltam eddigi kutatásaim eredményeit némi osztályokba (bővülés, megrövidülés...) sorozhatni; azt a néhány szót azonban, melyeket a következő fejezetben sorolok elő, egyik osztályba se lehet beleilleszteni... És noha a többi — már eddig közzé tett szó alkotása közben szintén önkényesen jártak el szóalkotó apáink, mégis megkülönböztetésül a jelen cikkelynek ezt a címet adtam: „Önkényesen képzett szavak“.

Ennek a cikkelynek bebizonyító példái a következők:

Appetitus: egyepetye (B. 118 l.); (avis + capio) = aucupium: madarászat; (cum + soror) = consorotini, orum: duarum pluriumve sororum filii, quasi consorotini (M. I. 621 l.); confoedusti, orum (ebből: foedere conjuncti: szövetségesek, szövetséges társak. (M. I. 592 l.); cydoneus, a, um = cotoneus, a, um, pl. malum cotoneum: birs-alma (M. I. 686 l.); despota* = εις πολλὰ ἡθη; Gocznod = Gottesgnad (helység Magyarországon); hostád (hostya) = die Vorstadt (külváros. B. 283 l.); Illenbak = Eulenbach (helység Magyarországon); iszák = der Quersack; kápiczán = Kappzaum; késpenge, késpilinga = die Messerklinge; Kocsárd = Gotthard (finév); kolandrán = Koriander (növény); kota = die Note; köldödör = Knödel; kvietancia = Quittung; profont = Proviant.

2. Fejezet. *Önkényesen képzett szavak.*

Acer, acris: fanyar.

Aes, eris: ércz.

* Δεσπότης. Despota névvel neveztetnek (neveztettek. Sz. K.) a moldvai, oláhországi és szerviai uralkodó hercegek (Márton József, Lexicon trilingue, első rész, 820 lap). Midőn Márton szótárát írta (1818 év), a mondott uralkodók még „despotá”-k voltak; azonban újabb időben, valamint Serbia, úgy Romania (Moldva-Oláhország) is független királyságokká lettek... és uralkodóik az elvetett despota helyett királyi címet vettek fel. — A despota szó még akkor alakult meg, midőn a mondott tartományok még a görög császárok (Kelet-római birodalom) uralma alá tartoztak. A császárok által kinevezett tartományi uralkodókat nagy ünnepélyességgel fogadták... és a tiszteletökre adott vendégségek alatt nem egy-két üdvözlő beszéd hangzott el — görög nyelven, melyek többnyire ezen szavakkal végződtek: „εις πολλὰ ἡθη“ (Sok évig [éljen]!). A nép ebből a három szóból csinálta a „despota” új szót.

(Apium) petroselinum: petrezselyem.

(Atropa) mandragora: nadragulya.

Bacca, ae: bogyó.

Brassica cauliflora: káposzta, melynek szára (caulis) virágzik: (a 'brassica' szót kihagyta a szóalkotó és a 'cauliflora'-ból csinált) kárfiol, kártifiol szót. V. ö. német Cartfiol.

Chalastra, ae = urbs Macedoniae. Calastrum, i (= nitrum chalastricum): salétrom, salitrom (Salpeter).

Cherephyllon, i: turbolya. V. ö. német Kerbel.

Cochlear, aris: kalán, kanál. V. ö. örmény tikál, tērkal szókkal.

Immad-eo és immad-esco: megnedvesed-ni.

Laurus, i: babér (?). V. ö. német Lorber.

Lonchus, i: lándzsa (dárda, kopja). V. ö. német Lanze.

Moveo, ere: mozdít.

Murmur-o, are: morog. V. ö. német murren, murmeln.

Patagium, ii: paszománt. V. ö. német Posament.

Rapio, ere: rag-ad-ni, rauben.

Rarus, a, um: ritka (?).

Ruga, ae: ráncz. V. ö. német Runzel.

Ruina, ae: rom.

Scrofa, ae: kócza (?).

Sella, ae: szék (?).

Siccus, a, um: szikkadt (szikkadni: trocken werden, austrocknen).

Sorbeo, ere: hörpölni, hörböltni, szürcsölni, schlürfen.

Spartium, ii: jeneszter (növény). V. ö. német Ginster.

Tremo, ere: reszketni.

(Összesen: 25 szó.)

* * *

Habár ezen szakasz tárgyalása közben bőven soroltam fel a bebizonyító példákat, mégis addig nem megyek által a következő szakaszra, míg minden egyes szóalkotási módra néhány példát még fel nem említék.

A) Változatlan alak. "Αροτρον: aratrum (eke); αὐλή: aula (udvar); δῖπλωμα: diploma; ἐπιστολή: epistola; ἐκκλησία: ecclesia; χιβωριον (egyptomi bab-tokból készült serleg): cyborium; κανιστρον: canistrum; κόθορνος: cothurnus; μέταλλον: metallum; μετέθεσις: metathesis; πόλιον: polium (erős szagú növény); πρῶρα: prora (hajó-orr). Két német szóról is teszek említést: μύλη: Mühle; macer (latin): mager (német). Téghán (τηγαῖον): tegmen (fedél, lepel, boríték); báriszb (αἰωνήσιον): paries (fal. Örmény akadémiai szótár, II. r. 635 l.).

B) Változott alak. I. Bővülés. "Αργυρονος: argentum; ἔαρ: ver (tavasz); μολὺβ(δος): (azután bővül elől és hátul is és anagrammával lesz (p)lumbu(m). Ταβλα: tab(u)la (a német a végső

a betűt a *b* és *l* közé tette [tabal, tafal, tafell]). Subura = Suburra (platea Romae. L. Márton József szótár, II. r. 1363 l.); succosus = succosus (nedves. L. Márton J. II. r. 1370 l.). Gánthégh (κουρθην): candel-a, török kandil (gyertya). Hásd (Juzm: áldozat): ebből a latin hostia. Théphud (θηφνυμ): du(me)l(um), esalit, cserje.

II. R ö v i d ü l é s. (Ἀ)δαμιας -αρτ(ος): Diamant, gyémánt (olasz diamante); ἀθλον (premio degli Atleti): német Lohn; (Ἀ)λεξαρδο(ς): Sándor; (Ἐ)γγρηγορ(ιζός): Gregor(ius); (Ἐ)ικων: icon (kép); (m)agn(us): nagy; Solyma, orum: Jerusalem. Solymi (Juvenalisnál): Jerusálem lakosai. Nasu(s) = német Nase, nervus = Nerve; oclus = oculus (Márton, II. r. 346 l.); saeculum = seculum (Márton, II. r. 1082 l.); instrumentum = strumentum (Márton, II. r. 1322 l.); hora = óra.

Éncsháved (ἠνυαυμ): kihagyta a latin előlről az ,ēn' szótagot és a megmaradt részből visszafelé olvasva csinálta ,dives' szavát; a dives-ből [d[i]v[ɛ]s] a magyar a ,düs' szót.

C r a s i s (fig. grammat.): két magánhangzó olvaszlása egy szóba, pl. olii helyett oli, gazdaasszony helyett gazdasszony.

III. H a n g á t v e t é s (metathesis). Βά(τρα)χο(ς): (bákho) béka; indignus = unwürdig; subgrunda = suggrunda, ae: eresz, eszterha; robigo = rubigo; torreo = dörren: aszalni, szárítani; versus = vorsus; vericulum = veroculum.

IV. A n a g r a m m a (szóvisszazás). Καρκίν(ος): cancer: rák; κ(λη)ροσ: sors; (Ἐ)πίσκοπ(ος): püspök. V. ö. olasz vescopo, török phiskophosz, büsbeg; ἀγγούριον = cucur(bita): Gurke, u-gorka; μολυ(βδος): (ulom) olom; πῖρ(υμ) Birne; udeli (nunulh): (ebből anagrammával) eduli-um: étel.

V. Két szó összetétele. Ἀρε(υ)ο(ς) + πειρ(ος) = Areopag; sal + ammoniacum (ammoni = lidiai só) = szalamia (Salmiak); καυλός + flora = (brassica) cauliflora = karfiol, kartifiol; Clare + montium = Clermontium, Clermont (város Franciaországban); Pede + montium = Piemont (pede montana regio); Me + Hercule = Mehercle (Márton, szótár, II. r. 69 l.); (El)s(ter) + (pi)ca = (ser + ca) szarka; res + parva = rescula (recula). Sebum (latin) = Talg (német); ta(l)g + (se)bu(m) = (tagbu) faggyú; pomum + aurantium = Pomeranz; praemium = Lohn (német); (praem)ium + lohn = jut-a-lom. Primus in ceram et tabulam relatus (főigazgató, fő az egyforma tisztiséget viselők közt) = prim(us) + i(n) + cer(am) et tabulam relatus = primicerius (Márton J. szótár, II. r. 789 l.).

VI. Ö n k é n y e s e n k é p z e t t s z a v a k. Hyosciamus = jusquiamus; appetit = egyepetye; Tergeste (Tergestum) = Triest.

* * *

A latin nyelvből tehát átvett változatlan alakban 107 és változott alakban (20+197+12+13+5+25) = 262 szót a magyar, összesen 369 szót. Ha ezen összeghez hozzáadnám az előbb felsorolt szavakból képezett származék- és összetett szavakat, tetelesen megnagyobbodna a feltüntetett összeg,

NEGYEDIK SZAKASZ. GÖRÖG ELEMEEK A MAGYAR NYELVBEN.

ELSŐ OSZTÁLY. VÁLTOZATLAN ALAK.

I. Czikkely. Változatlan alakban vagy csekély változtatással átvett szavak.

- ² Ἀβριξ: ébren. V. ö. örmény ártun;
ἀλιεία: hal-ászat, ἀλιεύω: halászni, tengeren élni, ἀλιεργής:
halászó;
ἀμβροσία: ambrosia (istenek eledele). Ebből lett Ambrosius
(finév): Ámbró, Ámbrus;
ἀμέθυος (nem ittas, részegségtől ovó): amethyst. V. ö. német
Amethyst;
ἀναστασία (felállítás, felállás, felébredés, feltámadás): Anastasia.
Ezt a nőnevet megrövidítve is használjuk a magyar nyelvben, így:
Neszte. A román ezt az alakot használja: Nastasia, sőt még ezt is:
Sia. V. ö. német Anastasie;
δίπλωμα (összehajlított irat, ajánló levél, oklevél, útlevél, hite-
lesítő irat): diploma. V. ö. német Diplom;
Ἑλενη (fáklya, kas, kosár): Helena, Ilona (nőnév);
ἑστία: Vesta;
ζυγός: járom. V. ö. latin jugum, német Joch, olasz giogo;
ἡδύς, -εῖα, ὄ: édes. V. ö. latin dulcis, olasz dolce, örmény
ánus (ἀνυτιζ);
ἰασπις: jászpisz (drágakő);
ἰβις: ibisz, ibis religiosa (egyiptomi vízi madár);
καθαίρω: (tisztá, egészséges) katharus; καθαίρω: tisztává lesz,
kitisztít. V. ö. Katharina, Katalin = Clara, Klára;
καῖσαρ = latin caesar, ebből csinálta a török „császár“ szavát;
a török alakot (császár) tartotta meg a magyar. (L. Örmény akad.
szótár, I. rész. 1089 lap);
καλύβη (kunyhó, szoba): kaliba. V. ö. török kolibá (ez kölcsön-
vétel a görögből);
καμέρα: kamara. V. ö. német Kammer, örmény gámár;
κάμινος: (a két utolsó betű helyet cserélve kaminso) kemence.
V. ö. olasz cammino;
κάριον: kömény. V. ö. latin cuminum, német Kümmel;
κρήπη: kripta. V. ö. német Gruff;
κέδρος: czedrus. V. ö. német Ceder, latin cedrus, olasz cedro;
κιθάρα: czitera. V. ö. német Zither, örmény githár, olasz
cetera (ezt a szót a román hegedű értelemben használja);
κικόρια: cikoria. V. ö. olasz cicoria;
κόκκυξ: kakuk. V. ö. latin cucul(us), német Kuckuck, örmény
gêgu, olasz cuculo, cuculio;
κύμβαλον: czimbalom. V. ö. latin cymbalum, német Cymbel,
olasz cembalo;

κωμῳδία: komedia. V. ö. latin comoedia, török komedia, német Komodie, olasz commedia;

(κορίανον) κορίανδροον: koriandrom. V. ö. német Coriander, olasz coriandro;

λαμπάς, ἄθος: fáklya, a magyar lámpás értelemben használja. V. ö. olasz lampada, örmény lábdégh, ghámbar;

μαλάχη: mályva. V. ö. olasz malva, örmény molos (μολος);

μάννα: manna (kenyérbelecske, morzsa). V. ö. olasz manna, török mánáná;

μειλίχη: naspolya. V. ö. olasz nespolo, török musmulá;

μηκάζω: mekeg; μηκάξ: mekegő. Görög-magyar szótár 359 l.;

μηχανή: masina. V. ö. német Maschine, örmény μηχανή (mekenáh), török mendsenik. A μηχανίζω-ból lett a magyarban is használt ,mákhinalózzik': fondorkodik, alattomoskodik;

μουσική: muzsika. V. ö. német Musik, olasz musica, török musziki;

μύρον, τὸ (növényekből, különösen mirtusból kiesorgó jószagú nedv, jószagú olaj): Miron (örmény családnév). V. ö. olasz mirra, örmény μύρινον (zémursz), török murr, mirra, zémirro;

μύρρα: mirha. V. ö. német Myrrhe.

ξηρός: száraz. V. ö. latin siccus, olasz secco;

παράδεισος: paradicsom. V. ö. paradisus, olasz paradiso, örmény bárdéz;

πατρώον, οἶος; ebből a sajátító-estből csinálta a latin a ,patronus' szót és a latin után a magyar az ő ,pátronus'-át;

πελεκάν, ἄνος: pelikán (madár). V. ö. német Pelikán;

(παλτὸν =) πέλιτη, ἡ (kis, könnyű paizs, könnyű fegyveresek osztálya). Ebből ered a Balta örmény családnév;

πετροσέλινον: petrezselem. V. ö. latin petroselinum, német Petresilie, olasz petrosellino;

πομπή (elkísérés, küldés): pompa. V. ö. olasz pompa;

πῦρ (tűz); πυρρός (tűzvörös): piros. Ebből a Piros, Roska, Tűzes, Vörös örmény családnévek;

ῥυτή. Ebből készült a latin-magyar ruta (növény);

σαλαμάνδρα: szalamandra (tűzől, állat). V. ö. olasz salamandra, török szemender, örmény szághámánter;

σης, σεος (ruhamoly). V. ö. örmény σης (czetz). Ez a szó adott a híres Czetz örmény családnak nevet;

στροφή: strofa (vers-szak). V. ö. olasz strofe;

σύστημα, τό: szisztéma (rendszer). V. ö. olasz sistema;

τῦρος: torony. V. ö. latin turris, német Thurm;

Χριστός: Krisztus. V. ö. olasz Cristo, örmény Khriszdosz;

ταβλα: tábla. V. ö. latin tabula, német Tafel;

φίλοιμίλα: fülemile V. ö. német Philemille;

φώκη: fóka. V. ö. latin phoca (vitulus marinus), örmény phog (φολ).

MÁSODIK OSZTÁLY. VÁLTOZOTT ALAKBAN ÁTVETT SZAVAK.

I. Cikkely. Bővült szavak. (Bővülés. Augmentum).

1. Fejezet. Elötéttel bővült szavak.

^ρ *ἄθλον*, τὸ: (j)ut(a)lom. (Ez a szó nemcsak elől, hanem a középben is bővült);

σχολή (tudományoknak szentelt üres idő), elől bővült *i* betűvel: iskola;

στασίον (stabulum): *i*-stálló;

στραγγ(άλη): (elől *i* betűvel bővül) istrang (kötél. A román nyelvben strángálév: istrangra, kötélrevaló, akasztófárávaló);

σι(έ)φα(ο:): (elől bővül *i* betűvel és lesz) István (megkoszorúzás, koszorú, jutalmazás). V. ö. török iszthifán (tháds. Az örmény thák után csinálta a török utóbb említett szavát);

(σ)μύρρα (= μωρῶα: mirha) Smyrna (város).

(Összesen: 6 szó.)

2. Fejezet. Közbevetéssel bővült szavak.

δράξ: δ(α)ραξ (marak) marok (die hohle Hand, eine Handvoll, die Faust);

καλία (felvesz a második és utolsó szótag közé *tk* betűt, így): kali(tk)a; ha aztán ebből az utolsó szótagot (ka) kihagyjuk, lesz kalit (der Käfig, das Bauer);

κλεις: (a *k* és *l* közé felvesz *u* betűt és az *ei* betűket kiveti, kuls) kulcs. V. ö. latin clavis, olasz chiave;

σάπων, τὸ: szap(p)an. V. ö. német Seife, örmény սապուն (szábun). (Összesen: 4 szó.)

3. Fejezet. Utóragasztékkal (utórag, utótag) bővült szavak.

ἄζα: aszály; *ἄζάνω*: aszal; *ἄζω*: aszal, aszik;

θύμον (megbővült *ka* szótaggal): démutka. V. ö. német Thymian;

ιασμή: jázmi(n). V. ö. német Jasmin;

κήλη: kele-vény (daganat);

πάγις: pányva (hurok, laqueus). (Összesen: 5 szó.)

II. Cikkely. Megrövidült szavak.

1. Fejezet. Kimaradt elől egy, két vagy több betű vagy szótag.

(*Α*)δάρα: dara, (buza-) dara. V. ö. német Grütze, Gries;

ἄλας, (*ἄλ*)ος: (kimarad a sajátító-eset két első betűje, a megmaradt rész visszafelé olvasva adja a magyar) só (szót). V. ö. latin sal, német Salz, örmény աղ (ágh);

(ἀ)ποθήκη: patika. V. ö. német Apotheke;
(ἐλα)γρόβουκον, τὸ: (azután az első és második szótag között helycsere és a harmadik szótagban betűcsere, boszphonok) pásztinák, paszternák (növény). V. ö. német Pasztinák, olasz elafobosco;
(καρτ)ερός: erős; (καρτ)ερέω: erős, bátor, állhatatos vagyok;
(κ)έρως: (aztán visszafelé olvasva [száré]) szarú, szarv. V. ö. latin cornu, olasz corne;
(μυ)άγρα: egérfogó; ha a két utolsó betű helyét megcseréljük, lesz (ágár) egér;
(νε)φέλη: fel(h)ő. V. ö. latin nubes, olasz nuvola;
(σ)κῦτος: (szótag- és betűcseréléssel: ostük) ostor;*
(σ)κῦλαξ: kölyök. V. ö. örmény khádz (μωδ), latin catulus, olasz cagnolino;
(σ)μύρα:** mirha. V. ö. német Myrrhe. (L. elébb az „I. Czikelky“ szavai közt: μύρρα);
(σ)τήτα: (nő, asszony). V. ö. örmény tetá, pl. tetá Anna: Anna néni.

(Összesen: 12 szó.)

2. Fejezet. Kimaradt a középről egy, két vagy több betű vagy szótag. (Syncope vel syncopa***).

Ἀλαβάστρο(υ)ν: alabástrom (kő). V. ö. latin alabastrum, olasz alabastro, örmény álabászter;
ἀπ(ρ)ύς: apus (apa), atyus;
ἀ(σ)πίς: (azután a két első betű helyet cserél) paizs;
γορ(γ)ός: (gors) gyors;
δυ(σώ)δρις (graviter olens, foetidus): bűdös. V. ö. örmény hod-ádz (μνωδ);
ἐλε(η)μοσ(ύ)νη: alamizsna. V. ö. latin elemosyna, német Almosen;
ἥ(ρ)ως: (heos) hős. V. ö. latin heros, német Held;
κη(ρ)ός: viasz. V. ö. német Wachs, latin, olasz cera;
κίτρο(υ)ν: citrom. V. ö. latin citreum (malum citreum), német Citrone, örmény gidron;
κυπ(ἀ)ρ(ισσ)ός: ciprus. V. ö. latin cupressus, olasz cipresso;
ὁδ(ός): út. V. ö. latin it-er, itineris;

* Mivel Atilla skytha (szittyja) volt, vajjon nem-e ezen szótól (σκῦτος: ostor) nyerte „Isten ostora“ melléknevét?

** Ez a szó adott Smyrna városának nevet.

*** Fig. Gramm. quum in medio vocis littera, aut syllaba amittitur. Márton József, Lexicon trilingue, II. rész. 1428 lap.

σάκ(χ)αρο: czukor. V. ö. latin sacchar-um, német Zucker, olasz
zuchero, örmény sákhár, török sekher;
σ(τε)άτωμα: (szatoma) szalonna;
υ(δ)ωρ, υ(δατ)ος: ha a sajátító-eset közepéről kihagyunk három
betűt (dát), a megmaradt rész adja ezt a szót (vos) viz.

(Összesen: 14 szó.)

3. Fejezet. Kimaradt a végről egy, két vagy több betű
vagy szótag.

ἄγᾱλλ(λω): ágál (dicsekszik, kérkedik, büszkélkedik);
ἀβρότο(νον): abrut, abruta (növény), abrut-(üröm). V. ö. német
Aberraute;
ἄγγελ(ος): angyal (hírnök). V. ö. német Engel, latin angelus,
olasz Angelo. A hazai örmény „Melikh“-családot az ángelosz török
jelentése (melekh) után nevezték el;
ἀρχάγγελ(ος): arkangyal. V. ö. latin archangelus, olasz arcan-
gelo, német Erzengel;
ἀκασ(ία): ákác. V. ö. német Akazien(baum), latin, olasz acacia;
ἀμιαντ(ος): ámiánt (-kő = földlen). V. ö. latin amiantus,
olasz amianto, örmény-német amiant;
ἀποστολ(ος): apostol. V. ö. latin apostolus, német Apostel,
olasz apostolo;
ἄσφαλτ(ος): ászfált. V. ö. német Asphalt;
ἄχατ(ης): agát (kő). V. ö. német Achat;
βάλσαμ(ον): balzsam. V. ö. latin balsamum, örmény bálászán,
török pheleszán;
βερυλλ(ος): beryll (kő). V. ö. latin beryllus, német Beryll;
βύρ(ζα): bőr (lehuzott bőr);
κύρ(ος): kör. V. ö. német Kreis, latin cir-culus, olasz circulo;
ἐδέομα = esca, ἔδοδι == edulium (cibus, cibarium): ét-el,
el-edel;
ἐλαι(ον): olaj. V. ö. latin oleum, olasz olio, német Öl,
örmény jég (λη);
ἐσπ(έρα): est. V. ö. latin vespera;
θρόν(ος): (ülés, szék, királyi szék, tisztelethe y) trón. V. ö.
latin tronus, olasz trono, német Tron;
θύρ(α): tinnhal. V. ö. német Thun(fisch), olasz tonno, török
thunina;
ἰνδίζο(ν γράμμαζον: bors): indigó. V. ö. német Indigo;
κάθ(ος): (szavazatveder) kád;
κάνθα(ρος): kanta. V. ö. latin cantharus, német Kanne;
κάμη(ος): hám. V. ö. latin camus, örmény dsém (συν);
κιθάρα: czitera. V. ö. latin cithara, örmény githár;

- κέρ(δος): nyer-e-ség;
κόβα(λος): kópé (der Schelm);
κρύσταλλ(ος): kristály. V. ö. német Krystall, olasz cristallo;
Κριστοφ(όρος) = Θεοφύρος: (Istentől ihletett, lelkesített) Kristóf;
κύβ(ος): köb. V. ö. latin és német cubus, olasz cubo;
κύμι(ον): kömény. V. ö. örmény cshámán (շումին), latin cuminum és cimum, olasz cimino és comino, német Kümmel, zsidó khámmon, arab khemmun, tatár cshemen (az örmény cshámán-ból), török khimeon;
λαβύρινθ(ος): labirint. V. ö. német Labyrinth, olasz laberinto, latin labyrinthus;
λάγαι(ον): lepény. V. ö. latin laganum, olasz lasagna;
μαρτύρ(ιον): martir. Ebből Márton. V. ö. latin martyrium, olasz martirio;
μέλι(ισσα): méh. V. ö. német Bihne, örmény meghu (մηνη);
μέσπιλο(ν): naszpolya. V. ö. latin mespilum, olasz mespola, török musmula;
μήκ(ων): mák. V. ö. német Mohn, örmény megon;
μονόχορδ(ον): monokhord (egy hurú hangszer). V. ö. olasz monocordo;
νομαδ(ια): nomád (csoport, vándornép);
ορφαν(ος): árva. V. ö. örmény věrp (որբ), latin orb(us), olasz orfano;
πιστάκι: pisztác (fa). V. ö. olasz pistacchio;
πλακούντ, — οἶντος (a sajátító-eset utolsó betűje kimarad: plakünto) placsinta. V. ö. latin placenta. (A törökben boghácshá; ebből a magyar pogácsa).
πλάταν(ος): platán (boglárfa). V. ö. latin platanus, német Platan;
ποτήρ(ιον): pohár. V. ö. örmény pázság (քաշակ), latin poculum.
προφήτ(ης): proféta. V. ö. latin propheta, vagy prophetes, német Prophet;
ράφαν(ος): retek. V. ö. latin raphanus, német Rettig;
ροδο(ν) τό: rózsa. V. ö. német Rose, latin rosa;
σάββατ(ον) τό: szombat. V. ö. olasz sabbato, örmény sápát;
σάκ(κος): zsák. V. ö. latin saccus, olasz sacco, német Sack;
σάρο(ς): (azután a középben bővült p-vel és lett sapro) seprű;
σησάμι(η): zezám (fű). V. ö. német Sesam, latin sesama, olasz sisamo;
σινδάλ(αμος): zszindely. V. ö. német Schindel;
σκορπίο(ς): skorpio. V. ö. német Scorpion, olasz scorpione, török észgorphid;
σμάραγδ(ος): smaragd. V. ö. latin smaragdus, német Smaragd, olasz smeraldo, örmény zēmruhd, török zumrud;
σπογγίο(ν): spongya, spongyia.
στρόφ(ος): stróf. V. ö. német Schraube.

συλ(λογη): gyűl-és (congregatio, collectio). V. ö. örmény zsogh-ov);

τήγαν(ον): tégely (serpenyő, lábos).

τοπάξ(ιον): topáz (drágakő). V. ö. olasz topazio, örmény dë-bázion, thobáds;

τυρό(ς): turó (mivel a végső s kimaradt, az o megnyult). Különbén a görög szó sajt-ot jelent. (Annak bebizonyítására, hogy milyen sok kölcsönszó van a török nyelvben, ime ez a példa is; az örmény a sajtot bánir-nak mondja, mit a török phehnir alakban vett át;

ῥάκι(ος): jáczint. V. ö. német Hyachinthe, olasz giacinto, örmény háginth;

χάρτη(ς): kártya. V. ö. latin charta, német Karte, (Spiel-)karte, olasz carta.

(Összesen: 60 szó).

4. Fejezet. Kimaradt előlről és a középről egy, két vagy több betű vagy szótag.

(²Α)μαρα(χο)ν: (azután felvesz az első szótag után jo és a végére na szótagot) majoranna. V. ö. német Majoran;

(ἀ)μυ(γ)δαλον: mondula, mondola, mandula. V. ö. német Mandel, olasz mandorla;

(ῥ)ρυσ(ι)βη: (risbe) rozstda. V. ö. latin rubigo;

(μ)αρσύ(πιον): (arsum) erszény. V. ö. latin marsupium.

(μ)ασ(τυ)τωρ: ostor. (A görög szónak, melyből a magyar ostor lett, jelentése: ostorozó, korbácsoló).

(Összesen: 5 szó).

5. Fejezet. Kimaradt előlről és a végről egy, két vagy több betű vagy szótag.

(²Αε)ξανδρο(ς): (férfiakat védő. A megmaradt rész második szótagjában az o helyet cserél) Sándor. (²Αεξω: segít, véd; ἀνρη, ἀνδρος: férfi);

(βοαῦ)λο(ν): (azután a két utolsó betű helyet cserél) ol (marha-ol).

(β)ραχυ(τητα): rövid-ség. V. ö. olasz (b)revit(a);

(γαλακ)τιο(ν): (ebből betűcserével (toi) tej.

(γ)υ(τή): (ebből betűáttétellel nő) nő, pl. úrnő, színésznő (mikor a nő játszik). A görög γυρη második szótagjából lett [(γυ)μη]

a magyar né, pl. színészné (kinek férje színész, de ő maga nem színész), kereskedőné (kinek férje kereskedő). V. ö. örmény gin (*գին* = nő), digin (*տիգին*: úrnő, *κροία, βασίλισσα*, regina, domina, matrona; gëinig (*գինի*). Dignájkh pháphgászunkh hájocz ás-chárhin. Akad. szótár, II. rész, 875 lap.

(*ἔργον* γόρος): éber, vidám; (betűcserével az első szótagban lesz, gergor) Gergely. V. ö. latin Gregorius.

(*ἔνια* αντός): (áv) év. V. ö. latin annus.

(*ἔρημιτι* (s): remete; *ἑρμιεύω*: magánosan él, magánosodik.

ἔσπε (ρα): (kimaradt az erős hehezet és a végről a ra, espe) este. V. ö. latin vespera, olasz sera, román sara;

(*λοπ* (ένω): lop-ok; (*ἀλοπ* (ος): el nem *loph*ató;

(*ὄρυζ* (α): rizs(kása). V. ö. latin oryza, olasz rizo, német Reis, örmény prindz, birinds;

(*περιβομβ* (έω): (körül-)zsong-bong;

(*πιπερι* (ι) és a megmaradt részt megpótolja hátul egy s betűvel: (ber-s) bors. V. ö. latin piper, német Pfeffer;

(*πυσογο* (ς): (azután a két utolsó betű helyet cserél, szurog) szurok;

(*σέμει* (α): ebből betűhelycserével, (iem) jel;

(*σπλι* (ν): ebből betűhelycserével, lép) lép.

(Összesen: 16 szó).

6. Fejezet. *Kimaradt a középről és végről egy, két vagy több betű vagy szótag.*

² *Α(ε)ογ* (ς): (ebből betűáttétellel, ogar), ugar (meg nem mívelt [föld]);

βατραχο (ς): (*βαχο*) béka;

β(λ)ύζ (ω): (fel-)buz-(og), (kiömlik, kifoly);

βού(β)αλ (ος): bivaly. V. ö. latin bubalus, német Büffel, olasz bufalo;

βύσ(τ)α (ξ = *μύσναξ*): (ebből betűhelycserével, baus) bajusz;

δεομαγο (ς) = *δεοματιογο* (ς): bőrkészítő; *δε(ρ)μαο(γός)*: (de-már) timár;

δι(δ)ακ (τός): diák (tanult);

ἔλ(ε)βόο (ος): hunyor (növény);

ἑ(π)τε (α): hét. V. ö. latin septem, olasz sette, örmény jathê

(*hoθθ*);

ζιγ(γ)ιβεο (ις): gömbér, gyömbér. V. ö. német Ingler, latin zingiber, olasz zenzero, török zendsefil;

θυμι(ι)ων (α): tömény. V. ö. latin thus, olasz timiana;

ι(σ)χύ (ς): (ikü) erő; *ι(σχυ)ρος*: erős;

καβάλλ(λ)η(ς): (ló, gebe) kabala; ebből a görög szóból alakult a magyar ,ló' szó is;

κάσταν(ι)ο(ν): gesztenye. V. ö. latin castanea, örmény gáztáná, olasz castagna, török kheszdáne, német Kasztanie;

κιν(ν)αβάρ(ι): czinober. V. ö. német Zinnober, örmény ginnábárisz;

κορ(κ)ορ(ν)γ(εω): (ebből betűhelycserével) korog (a has);

κροκόδ(ε)ιλ(ος): krokodil. V. ö. német Krokodill, latin crocodilus, olasz coccodrillo, török gogortilosz;

κομημός: ebből csinált a latin crepedo szót. A latinból kihagyta a magyar a c és o betűt és lett: reped-ék;

μα(ν)δραγόρα(ς): nadragulya. V. ö. latin mandragoras, olasz mandragola;

μυ(σ)σωτ(ις): mizsót (egérfül, növény);

μυσο(ν)ρο(ς): mizura (egérfark, növény);

ξεν(ο)δόχ(ος): vendég-, vendég-(eket, idegeneket elfogadó);

παλάτ(ι)ο(ν): palóta. V. ö. latin palatium, német Palast.

πεν(τη)κοστ(ή ήμερα): pünkösd (quingagesima dies). V. ö. olasz pentecoste;

πο(ρ)φύρ(α): bíbor. V. ö. latin porphirius, német Porphyr, olasz porpora;

σε(μ)ν(ό)τ(ης): szent-(ség);

σε(ν)τλο(ν): (szetlo) czékla;

σ(κ)ν(λά)κα(ινα): szuka (nöstény kutya);

χριστ(ι)ανισ(μοσ): (elől meg bővül e-vel, kerisztáni) keresztény-ség;

(Összesen : 29 szó).

7. Fejezet. Kimaradt előlről, a középről és a végről egy, két vagy több betű vagy szótag.

(Α)γιδ(ι)ο(ν): gidó (gödölye);

(Ἐ)λα(ι)νο(ν): (ebből betűhelycserével lesz) olaj. V. ö. latin oleum;

(Ἐ)τα(ῖ)ο(ς): társ (barát, bajtárs);

(κ)εφ(ά)λ(ι)ο(ν): (ebből, ha a két első betű helyet cserél: fei) fej (= fő). V. ö. német Kopf;

(μ)οσ(χ)ά(ς): (ebből betűhelycserével: aszo) üsző (= borjú);

(πι)ροσ(άλ)ύ(μια): (ebből betűhelycserével: ürök) ürügy
(mentség);

(ή)άδα(μ)ρ(οσ): (ebből betűhelycserével: ánda): inda (kacs,
hajtás).

(Összesen: 7 szó.)

* * *

A szóképzés ezen módjának (rövidülés) tanuskodása szerint
tehát átvett a magyar a görög nyelvből (12+14+60+5+16+29+7)
összesen 143 szót.

NÉHÁNY SZÓ EGY RÉGI JÓ ÉS SZÉP ÖRMÉNY SZOKÁSRÓL.

Jelmondat: »A világ meg nem szűnik
boszantani azokat, kik szokásainak
nem hódolnak.

Balzac.

[gaza van Balzacnak; de a mi magyar költőknek
Arany Jánosnak is igaza van, mikor így énekel:

»A világ egy tói malom,
Néha tenger vize vagyon,
Néha csepp sincs, úgy kiszárad;
A mint kéne soh'se járhat.«

Ne gondoljunk, ne törődjünk mi se sokat a világgal
és sem azzal, mit mondana hozzá, ha mi is örmények
előszedjük régi, jó és üdvös szokásainkat és meghódolunk
őseink jól bevált, régi szokásainak. A jót kár elhagyni,
kár elfeledni!. Mondjon a világ a mit akar, ne törődjünk
Balzac szerint a világ boszantásaival, hanem vegyük elő
rég, jó örmény szokásainkat és a jogos önérzet fölemelő
büszkeségével hódoljunk ősi szokásainknak...

Most lehetetlen hallgatással mellőzni és átsiklani
azokon, a jó, szép, régi és patriarkhalis ősi szokásainkon;

hisz ezek elválhatlan szép vonásai voltak a régi örmény családoknak!. Az „Armenia“ többek segítségével egy dicső, egy nagy és nevezetes munkát készül megteremteni: felállítja az „Örmény Múzeum“-ot, mi minden örmény szívének és lelkének kimondhatatlanul jól esik. Legyen Isten áldása rajta és segítse meg a nagy és imádandó jó Isten, hogy gyönyörködjék nemes szive sűgalta szép és fáradságos művében! Ez lesz minden örmény büszkesége és nemzetünk díszé!

Ép most van tehát ideje annak is, hogy a régi, jó és szép örmény szokásokról megemlékezve azokat felújítsuk és róluk pár szóval megemlékezzünk. Ezen szép, üdvös és jó szokások már kimentek a divatból, el vannak feledve, nem gondol már ezekre senki kedves magyar hazánkban.

Akkor, mikor még a gőzparipa nem száguldott keresztül szép magyar hazánk területén; akkor, mikor még az örmény családok kizárólag kereskedők voltak és az üzletnek szentelték minden idejüket, vagyont és kincseket halmoztak fel és Istennek tetsző jámbor életet éltek; akkor az volt divó szokás, hogy az örmény leányt örmény ifjú vette nőül. Az ifjú felkereste a leányos házat, megismerteté magát és ha a két fiatalnak szíve-lelke találkozott, a szív a szívet megértette, megkérte a leányt; a jó szülők pedig beleegyezésüket adták, megjelölték a hozományt és kezdetét vetették meg egy boldog emberpár jövő boldogságának. Az ilyen frigyen rajta volt Isten áldása és ők és szüleik is örömmel teltek el.

Lám a zsidók még ma is jól és okosan megőrizték a régi és náluk is divó szokást; ők még ma is össze bírnak hozni a művelt zsidó leányt a szintén művelt zsidó ifjúval és boldog családi tűzhelyt biztosítanak gyermekeiknek. Én itt vagyok már 37 éve Máramarosban; de én még nem láttam sem itten, sem a szomszédos vármegyékben vén zsidó leányt és agg zsidó szűzet sem az orthodox-, sem a neologok között. Ha a zsidó leány még oly mostohán volna a természettől gondozva, akad, talál-
nak hozzá illő férfiút és megkötik a házasságot.

A 70-es években láttam ifjú zsidó házastársakat; a nő 15, 16, 17 éves, a férfi 16, 17, 18 éves volt; kik 2—3 évig a szülők egyikénél éltek és csak azután bocsátották őket szabad szárnyakra. Ez a családi elbánás megóvta őket igen sok rossztól; mert felette ritka ezeknél a kicsapongás, a részegeskedés, a könnyelműség, a pazarlás, a nagyzolás és esztelen életmód; ezek okos, szép, egyetértő és boldog házaseletet élnek. A zsidó büszke arra, ha felcségre költethet. A zsidó asszony diszes megjelenése hévmérője az ő vagyonának.

Ezeknél még ma is fenn áll a régi zsidó szokás: zsidó fiú zsidó leányt vesz nőül. Miért kellene tehát nekünk örményeknek elhagyni ösi, jó és bevált szokásunkat? Legyen nálunk is úgy, hogy örmény leányt örmény ifjú válasszon élete párjává! A családi élet az örményeknél mindig szent és példás volt; a hű férj gondos és lelkes apává lesz, kinek neje bálványa, szeretett gyermekei büszkeségei; csak családjának él, minden törekvése, igyekezete és fáradalma oda irányult, hogy övéinek jót és boldog megalégedést teremthessen... Nem ismert a régi örmény férfi sem fáradságot, sem rosszat, sem rossz időt, sem semmiféle akadályt. Ha útra indult, egyedüli célja, törekvése az volt, hogy keressen és szerezzen családjára részére. Ha Budapestre, akkor tájt még csak Pestre vagy Bécsbe utazott árúival és vásárja bevált, jól ütött ki, első volt övéiről gondoskodni, övét szebbnél szebb dolgokkal meglepni és megörvendeztetni; ekkor vette a drágaságokat és hazatért, haza jött, miként a megrakodott méh méhkasához... és boldog volt, hogy övét jó egészségben, jólétben és megalégedetten találta. Akárhányszor még Lipcsébe is elment, a honnan olyan tárgyakat hozott, hogy odahaza megbámulták azokat; családján kívül még egyházára is kiterjedt figyelme a vallásos örménynek: hány drága szőnyeget, mesés árú egyházi tárgyat ajánlottak fel a szentegyháznak már azért is, hogy a jó Isten szerencsésen hazatérni övéi közé megsegítette. Ilyen időkből valók a nagybecsű kincsek, a családi, remek, antik, bámulatos drágaságok, ereklyék... Azonban, fájdalom, ma már az a szép, az a jó és pat-

riarkhális szokás kiment a divatból, idejét multa, alig gondol reá már még valaki! Ma rohanva fut és törtet a vasúthoz, hogy el ne késsen, el ne szalaszsa a vonatot; sietve megy és sietve jön; ma már nem is néz a fővárosban a vásárlásra; különben van ma már itthon is minden, csak pénz kell hozzá!

Régebben majdnem minden jobb örmény családnak birtokában volt övéitől öröklött és nagy becsben tartott ezüst- és aranynemű, volt bársony- és selyem-kelméből készült díszes öltöny, mely dolgok családi ünnepélyek alkalmával előkerültek és öröm volt szemlélni a ragyogó fekete színű és fekete hajú, creol-bőrű, karcsú és szép örmény leányt, ha ezekkel felékitve és feldiszitve megjelent. Ma megteszi a cseh-üveg-imitáció is a hatást, csak fénye és csillogása legyen. Ez ékszer régebben igazi volt és nem talmi! Ma nem azt nézi az ifjú, ma megtekinti a telekkönyvet és azt fürkészi, mennyi a hozomány? Nem bánja, ha arája cseh, horvát, tót, német, csak pénze legyen, hogy felesége révén gondtalan életet élhessen és szenvedélyeire áldozhasson. Idegen lesz örménységéhez, elhagyja ősi szokásait, még vallását és nemzetét is elhagyja, elidegenedik még övéitől is. Régebben voltak minden városban és helységben, hol örmény családok éltek, öreg hölgyek és öreg urak, kik a szív legnemesebb érzelmével ezt a viruló, szép és kedves örmény leányt azzal a derék és kiváló örmény fiatallal hozták össze: „Ezt vedd el, — mondták — ez tudja ám a dáláuzit, a dáktákhálvát, a jámézt, az ángázsáburt, a piláhót izletesen készíteni... ezzel boldog és megelégedett leszel, ezzel boldog életet fogsz élni, ez neked való, jó és derék feleséged lesz!“

Ismétlem és szivemből sajnálom, hogy napról-napra feledünk a régi jó szokásból valamit és ma-holnap már csak hallomásból fogunk tudni valamit azokról...

Én is igen élénken emlékszem egy táncmulatságra, melyet az Erdélyirész egy kis városában, a 60-as évek elején, a szép magyar ruha viselése idejében tartottak meg. E mulatságra akart felmenni egy szép, barna, ragyogó fekete szemű és fekete hajú örmény leány; báliasan volt

felöltözve, persze magyar ruhában és fején volt a fekete bársony pártá is. Ekkor belép édes atyja, egy tipikus, jó és derék örmény családfő és gyönyörködve kedves leányában, így szól: „Szép és csinos vagy édes gyermekem, de nézd csak, — és ekkor kivesz egy remek, régi, ezüstbe foglalt briliánt-gyűrűt -- ezt varrjad be a pártád közé-pére és ettől jobbra-balra ezt a két ‚alliance‘ briliánt-gyűrűt és meglásd, milyen jól fog ez fejedden festeni.“ Megtette; a három briliánt-gyűrű fejedelmileg ragyogott; na de a kis örmény leány is büszkén hordta kis, okos fejecskejét. A középső gyűrűben volt 7 darab $\frac{1}{4}$ karátos briliánt és közepén egy $2\frac{1}{4}$ karátos darab; a másik kettő kisebb volt. Ezek ősi, régi ékszerek voltak, melyeket az apa csak nagy ünnepeken húzott ujjaira.

A bálban egy magyar grófné meglátta, rögtön felkereste a kis örmény leány édes mamáját, kivel együtt jártak lánykorukban iskolába. „Ugyan mondd meg édesem, honnan van leányodnak a pártája?“ A jó mama anyai büszkeséggel beszélte el, hogy: „A pártát az öregem vette és az ő unszolására varrtuk a pártába a briliántokat: ezek gyűrűk, őseinktől maradtak reánk.“ „Na, remek dolog! ‚fejedelmi,“ mondá a grófné és megcsókolta a kis, boldogságban uszó kedves örmény leányt. Később férjhez ment és amint értesültem Bécsben, a nászútjában három-négy rendbeli női arany ékszerét, édes apjától kapott kincsét felcserélte, oda adta a németnek, ki jól megcsalta és elveszett a drága családi kincs örökre; édes atyjának pedig hozott egy tajtékipipát Bécsből emlékül . . .

Lehetünk mi fenkölt szellemű, nagy műveltségű, olvasott, sokat tapasztalt és látott, kiváló és nagynevű örmények; lehetünk mi jeles ügyvédek, kimagasló és kiváló orvosok, párját ritkító miniszteri tanácsosok, miniszterek, bárók és grófok is, de azért ne tagadjuk meg örmény voltunkat soha! Ne feledjük el a mi áldott öregeink szép és utánzásra méltó szokásait, ne formálódjunk át egészen... Használjuk az elismert régi jót és üdvöset. Méltathatjuk figyelmünkre a másoknál észlelt és tapasztalt

előnyöst is; de tipikus örménységünköl ne vetközzünk ki teljesen, főleg azt a szép szokást ne hagyjuk el, hogy örmény ifjú örmény leányt szemeljen ki magának élete párjául és nagyrabecsült feleségeül!

Mert büszkén és felemelt fejvel mondhatjuk el, hogy talán egy nemzet fiaiban sincs oly szépen és oly ideálisan kifejlödve és oly hatalmasan elötüntetve a családi érzék, a testvéri szeretet és övéihez való tántoríthatatlan ragaszkodás, mint az örményben. Az örmény szereti Istenét, vallását, családját; magyar hazájáért pedig még életét is kész feláldozni! Nincs a magyarnak hőbb és szeretőbb testvére az örménynél e hazában!

Az örmény asszony hűsége példás, önzetlen kötelessége családjá iránt és anyai szeretete bámulatos. Ép ezért a szép és ragyogó tulajdonságok miatt még egyszer felhivom minden örmény ifjú figyelmét arra, hogy tegyen ő is úgy, mint apja, nagyapja és szépapja tett, őrizze meg örmény voltát és örmény leányt vegyen feleségül, mert akkor a földön tartós lesz boldogsága. Ha báró Eötvös József dicső szavait idézem: „Vannak nők, kiknek látásán önként megnyílik az ember szive; nők, kiket az isteni Gondviselés mintegy áldást teremtett a földi bajok közé; nők, kiknek körében jobbnak és nemesebbnek érzi magát az ember,“ akkor én csak egy jó és áldott természetű örmény nőre gondolok és úgy vélekedem, hogy a mi drága Eötvösünk is csak a magyar és így csak az örmény nőkröl énekelhetett ilyen dicsően és ilyen elragadtatással! (Mármaros-Sziget).

Dr. Novák Károly

kincstári főorvos.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Szamosújvár város országgyűlési képviselője. A központi választmány a választás napját május hó 3-ára tűzte ki. Három jelölt volt ajánlva. De mivel az általános választáskor egyik jelölt sem nyert abszolút többséget, a pótválasztás napjául május hó 18-ika határoztatott el. Ekkor a két legtöbb szavazatot nyert jelölt közül szeretett, nagyrabecsült volt képviselőnk: **Dániel László** husz szavazattöbbséggel ismét megválasztatott országgyűlési képviselőnek.

Előadások a hazai örményekről. Dr. Herrmann Antal tanár, a szamosújvári örmény múzeum tiszteletbeli igazgatója, a ki már a legelőkelőbb nemzetközi tudományos kongresszusokon előadásokat tartott a hazai örményekről és ezzel hathatósan felkeltette a tudós körök érdeklődését, ezen épp olyan értékes, mint érdekes népelem iránt, most a nyáron és őszkor ismét több előadást fog e tárgyról tartani igen tekintélyes külföldi tudós gyűléseken az illető társulatok egyenes meghívására, így a német anthropologusoknak Görlitzben, aug. 5—10-én tartandó XXXVII. közgyűlésén és a német természetvizsgálóknak és orvosoknak Stuttgartban, szeptember 16—22-én tartandó LXXVIII. nagygyűlésén. Herrmann tanárnak a nemzetközi tudományban elfoglalt előkelő pozíciója biztosítékot nyújt arra nézve, hogy bizonyára érdekes és tartalmas fejtegetései kellő figyelmet fognak kelteni azokban az illustis körökben. Ilyen körülmények közt Herrmann tanár könnyen lemondhat arról a könnyedén megszerezhető, de kétes dicsőségről, hogy megczáfolja bizonyos mucsái tudoncok handabandáit.

Levél Menelik uralkodó birodalmából. Más talán ezt a címet adná ennek a kisebb közleménynek: „A legsötétebb Áfrikából.“ Én szándékosan nem használtam ezt a címet; mert abban az országban, melyről szólni akarok, nem uralkodik nagy sötétség, de sőt a műveltség hova-tovább terjed. Ezt a címet: „A harmadik világrészről“ sem akartam adni ennek a czikkecskének; mert Áfrikából nem most kaptunk első ízben levelet... Cairoból, Alexandriából évek óta kapunk levelet, lapot. Egy pár héttel ezelőtt Cairoból olyan szépen kiállított szomorújelentést kaptunk egyik ismerősünktől, milyen még nem járt kezeink közt... Nem dicsekvés-képen mondjuk, mert a dicsekedés nem a mi kenyerünk, hanem az igazságnak tartozunk annyival, midőn azt mondjuk, hogy kevés magyar lapnak van olyan összeköttetése a négy világrészszel, (mert csak Ausztráliából nem kapunk semmit), mint az „Armenia“-nak. Folyó évi május hó 26-án Abyssinia Adis-Abeba városából kaptunk egy ajánlott levelet, melynek külső címzése ez: „Direction du journal 'Armenia' — Szamosújvár (Hongrie).“ Az örmény Aynádián testvérek írják a levelet, melyen négy postabélyeg van. A két

bélyegen az uralkodó arc képe látható, míg a másik két bélyegre teve van rajzolva, melyen két ember ül. A tevés bélyeg, melynek bal-szögletében fent R. F. monogram, a közepén: Postes, a jobb-szögletben „25“ van, körirata ez: „Cote française des somalis.“ A levélboríték hátulsó lapjára a levélküldő testvérek reá nyomták bélyegzőjüket, melyen tisztán látható az örmény irat: *Այնաճեան Յեղիպարկ* (Ajnadseán Jéghpárkh). A szerkesztő ezt is azon becses levelek közé teszi, melyekkel az „Örmény Múzeum“-ot megajándékozza . . .

Örmény, Hátszeg város polgármesterei székében. A beköltözés alkalmával (1672) különböző helyeken telepedtek le a hazai örmények. De ezen helyeken is állandóan nem maradtak meg. Ha valamely helységet alkalmasabbnak tartottak a kereskedelemre nézve, oda költöztek; így nőtt egyik városban az örmények száma, másokban fogyott. Ezen utóbbi helységek sorába tartozik Hátszeg is, hol most alig találunk két-három örmény családot (?); holott a múltban annyian voltak, hogy még polgármestert is közülök választottak. Azt, hogy mikor volt Hátszegnek örmény eredetű polgármestere, megmondja a Gyulafehérvárt megjelenő és igen jól szerkesztett „Közművelődés,“ melynek idej. 20. számának „Csarnok“ című rovata a hátszegi szentferenczrendiekről szól. Ebben egy bizonyítvány, melynek kelete: „Hátszeg, 1779 decz. 16“ így van aláírva: „Magardits A. József s. k. polgármester.“ És ez a Magardits = Mégardits örmény volt. Ugyanis mégérdél örmény szó jelentése: keresztel, megkeresztel és Mégardits = Keresztelő (János). Ebből a névből csinálta az örmény — a János (Ohánnesz) kihagyásával — a Mégardicsh családnevet, melynek magyar jelentése: Jánosi (L. Szongott Kristóf, A magyarhonai örmény családok Genealogiája, 123 lap).

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

Egy érdekes füzet. A napokban Bukarestből egy 16 oldalra terjedő román nyelvű füzetet kaptunk, mely ezt a címet viseli: „Camenita, sau Cronica Armenilor din Polonia și Moldova. Traducere din limba Armeană, cu o notită, de Gr. M. Buiuciu, consilier la înalta curte de cassatie și justiție, Bucuresti. Inst. de arte grafice Carol Gobl S-r l. St. Rasidescu, strada Domniei, 1906.“ Mihelyt lapunk tere engedni fogja (mert úgy szeptemberig folyó nagyobb munkánk a „Magyarok eredete“ foglalja el a tért) ismertetni fogjuk részletesen az osztálytanácsos úr ezen igen becses dolgozatát.

BÉRCZI PATAK.

Irta : IZMAEL F.

Fut, csörög, cseveg, csobog, csacsog
Vigan tova a kis patak,
Partján nyájas, nyiló virágok,
Fölötte lombok suttoznak.

Csak fut... »Miért sietsz oly gyorsan
A folyóba, a tengerbe;
Nem kedvesebb e bércek között?
Ott nem zúghatsz majd kedvedre!

Ott megszűnik vig csacsogásod,
Komoly hullámok csittítnak!
Miért rohansz hát halálodba?
Csak zúg, zúg a bérczi patak...

Bérczi patak az ifjúság is.
Önfeledten siet, törtett
Gyorsan oda, hol uralkodik
A pusztító vég, enyészet...

KÖZGAZDASÁGI ÉLET.

Fejedelmi alapítvány. Annak bebizonyítására, hogy az ész-képességen kívül a szorgalom és a takarékoság az a két nélkülözhetlen mód, melyek felhasználása mellett jelentékeny vagyona tehet szert az ember, elmondok egy szép esetet. — Boghoszcháneán József nevű örmény, ki Csuchában született, még gyermekkorában Indiába ment, a hol kereskedéssel nagy vagyona tett szert. 1904-ben Kalkuttában végrendeletet csinált és mivel nőtelen életet élt, összes szerzeményét: 600.000 (hatszáz ezer) koronát hagyott az örmény nemzetnek. A csupán nemzeti intézményekre (mert a rokonoknak csak 3000 rufi-t adott) hagyományozott páratlan alapítvány gondozását a káthoghigoszra (Ecsmiádzin) és a perzsaindiai örmény árácsnort felügyeletére bizta. Ime egy egyszerű

örmény hal el, kinek nemes élete sok tanulságot rejt magában. Boghoszchéancán megtanít minket első sorban arra, hogy összes szerzeményünket ne hagyjuk csupán a rokonoknak, kik legtöbb esetben háládatlanok szoktak lenni; hanem hagyjunk a nemzetnek is, mely a jótevő nevét meg szokta örökíteni. De a nemes gondolkodású végrendelkező vagyonának legnagyobb részét szülővárosának: Új-Csughá örmény nemzeti intézményeinek hagyta. Ha a jó Isten becsületes munkánkat anyagi vagyonnal áldotta meg, éltünkben vagy legalább az utolsó perczben (mikor végrendeletünket készítjük) emlékezzünk meg szülővárosunk közintézményeiről, úgy, mint Boghoszchéancán tette, mert ezek az intézmények hálás kegyeletben fogják tartani halhatatlan nevünket időtlen időkig.

MI ÚJSÁG AZ ÖRMÉNY VILÁGBAN?

Szábbághián patriárkha a mechitháristáknál. „Armeniá“-nk már tett említést arról, hogy Konstantinápoly kiváló örmény kath. patriárkhája: Szábbághián Péter az idén a húsvéti ünnepek alatt Rómában tartózkodott. . . A nagytudományú patriárkha, ki az „örök város“-ban is fényes, megkülönböztetett fogadtatásban részesült, visszatérő útjában meglátogatta nemesak a velencei (San-Lazaro), hanem a bécsi mechitháristákat is. Mindkét helyen nagy tiszteletben részesült a kitünő főpap, ki mindkét zárda tudós lakói között igen jól találta magát. . .

Az örmény nyelv és a bécsi egyetem. A bécsi egyetem hallgatói közül heten tanultak 1904-ben örményül. Előadó tanár Pitner Maximilian, ki nemesak a keleti, de sőt a nyugati örmény provinciális nyelvjárásokban is jártas.

A heidelbergi egyetem örmény tanára. Ezen egyetemen az örmény orosz és perzsa nyelvet a derék örményajkú Chálánithiáncz Pákárád adja elő.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvárt, Todorán Endre „AURORA“ könyvnyomdája.

A főrendi-ház tagjai között három örmény eredetű főrend van u. m.: Dániel Ernő báró, Karátsonyi Kamilló gróf és Lukács Antal; ezek a főrendi-ház megalakulásakor a következő bizottságokba soroztattak és pedig a királyi és országos legfőbb fegyelmi bíróságot képező bizottságba: Dániel Ernő báró, a naplóbíró bizottságba: Karátsonyi Kamilló gróf és a pénzügyi bizottságba: Lukács Antal.

A most megejtett országos képviselő-választás a következő örmény eredetű képviselőket küldötte a képviselő házba: Ábrahám Dezső, Buzáth Ferencz (Rum), Dániel László (Szamosújvár), Issekutz Győző dr. (Erzsébetváros), Kápdebó Gergely (Lippa), Karátsonyi Jenő gróf (Zichyfalva), László László (Nagy-Iklód), Nákó Sándor gróf (Nagy-Szent-Miklós), Lengyel Zoltán (Zilah), Novák Dániel (Técső), Potoczky Dezső (Megyaszó), Tütsek Sándor dr. (Bánffy-Hunyad), Urmánczy Nándor (Szász-Régen), Vertán Endre (Torda) és Zakariás János dr. (Kovácsia). Összesen: 15. Ezek sorsolás alkalmával a következő osztályokba kerültek. Az I. osztályba: Issekutz Győző. A II. osztályba: Dániel László, Karátsonyi Jenő gróf, Potoczky Dezső. A III. osztályba: László László, Lengyel Zoltán. A IV. osztályba: Nákó Sándor gróf, Novák Dániel, Zakariás János dr. A VII. osztályba: Ábrahám Dezső, Buzáth Ferencz, Tütsek Sándor, Urmánczy Nándor, Vertán Endre. A IX. osztályba: Kápdebó Gergely. — Ezen képviselők következőképen választottak be a képviselőház bizottságaiba. A földmivelésügyi bizottságba: Potoczky Dezső, Zakariás János. A kérvényi bizottságba: Zakariás János. A közgazdasági bizottságba: Lengyel Zoltán, Tütsek Sándor. A közigazgatási bizottságba: Kápdebó Gergely, Urmánczy Nándor. A közoktatásügyi bizottságba: Vertán Endre. A naplóbíró bizottságba: László László. Az összeférhetlenségi állandó bizottságba: Issekutz Győző. A pénzügyi-bizottságba: Buzáth Ferencz, Issekutz Győző, Lengyel Zoltán. A vizügyi-bizottságba: gróf Karátsonyi Jenő, Novák Dániel.

Kiss Ernő szobrának leleplezése. Május 28-án (vasárnap) delelőtt leplezték le — mondja a „Magyar Állam” — Kiss Ernő 48-as honvéd tábornoknak, a tizenhárom aradi vértanú egyikének gyönyörű szoborművét szülőhelyén: Nagy Becskereken. A leleplezési ünnepélynek fényét és díszét emelte azon páratlan jelesség, hogy a magyar kormány is képviseltette magát. Megjelent azonkívül a leleplezési ünnepségen a képviselőház küldöttsége is. A küldöttség tagjai voltak: Justh Gyula elnök, Dániel László, Hentaller Lajos, Bartha Ferencz, Putnóki Mór, Boross János, Lengyel Zoltán, Keller István, Molnár Jenő, Világhy Gyula, Egri Béla, Horváth Gyula, Szalay László, gróf Uchtritz Amadé, Steiner Ferencz, Hody Gyula, Bohus Károly, Nemes Bertalan, Justh János, Várnay Imre, Markos Gyula, Nagy Emil és Csányi Sándor. Várady Imre, a város országgyűlési képviselője és Kardos Samu képviselő vezetése alatt a pályaudvaron a képviselőket ezrekre menő közönség várta. A szobor leleplezésére — írja az „Ujság” — majdnem az egész Délvidék intelligenciája egybesereglett: de képviselve volt több távolabb eső törvényhatóság. (Meg volt hiva a páratlan ünnepélyre az „Armenia” szerkesztője is, de egy akadályozó körülmény miatt nagy sajnálatunkra, el nem mehetett). A kormányt Günther Antal államtitkár képviselte. Az ünnepi program szombaton este kezdődött, mikor díszelőadás volt a színházban. Vasárnap már kora reggel nagy élénkség uralkodott a városban, különösen a Ferencz József-téren, hol a szobor áll;

10 óraker az ünnepély Janko alispán beszédével kezdődött a szobor előtt. Utána Dálnoki Mór szavalt, majd Várady Károly országgyűlési képviselő tartott ünnepi beszédet. Payer Imre beszéde után lehullott a szoborról a lepel és a szobor-bizottság, elnöke megörzés végett átadta a szobrot Perzics polgármesternek. Még Günther Antal szerepelt a programmon és . . . az utáni díszében . . .

SZAMOSÚJVÁRI HÍRADÓ.

— Rontják Szamosújvár város első pénzintézetének, a volt „Kisegítő“-nek, mely most „Szamosújvári Hitelbank“ nevet visel, — épületét, hogy helyébe csinosabb, jobb, jövedelmezőbb épületet építtessen a derék igazgatóság a város legszebb terén: a főpiacz délre néző szögletén. — Rontás közben egy feliratos követ — mely 27 cm. széles, 36 cm. magas és 11 cm. vastag, — találtak a munkások. A kövön felül öt sor örmény és négy sor magyar írás olvasható. Az örmény emléksorok mellé jobbról zárójel közé teszem a magyar fordítását. Az örmény írás ez:

<i>Յի շաւուի.</i>	(Emlék.
<i>Եւ Սողմոն Եւ</i>	En Salamon, én
<i>Զաւուանը որ</i>	Bogdán [= Adeodat] fi-
<i>դիկ պարս</i>	ai Bácshá
<i>նն Տուհան:</i>	Duhának).

Az örmény írat alatt ezek vannak: az elsősorban „Solomon“; a másodikban: „Bogdán“; a harmadikban: „keresde“ és a negyedikben: s fiai. 1718.

Ez az érdekes kő a következőket tanúsítja. Elmondja, hogy ez a ház 1718-ban épült; tehát ez a Duha-féle ház a város egyik legrégebb épülete. Másodszor megmondja, hogy ezt a házat Duha Salamon és Duha Bogdán testvérek építették. És ki volt ezen ügyes kereskedőknek szülő-apja? Ezt is megmondja a kő: Duha Miklós (= Bása Duhá; az örmény a keresztnévet a vezetéknev elébe teszi). De hát Bása, Miklóst jelelt? Mielőtt erre feleletet adnék, megmondom azt, hogy a véső mesterember nem volt tisztában az örmény abc betűivel, mi onnan is látszik, hogy a negyedik sor első szótagjában kh (*ϕ*) helyett g (*ϝ*) betűt tett; így tett hibásan a Bácshá szóban is az s (*շ*) helyett csh (*չ*) betűt. És most itt igen érdekes dolgot mondok el. A Duha család legrégebb neve Dáhá (a „Dáhá“ népnévből). Ezt a tisztés, nagyon régi nevet Moldva-Oláhországban a gunyolódó nyelv Buhá alakban használta; ez utóbbi alakot aztán a tulajdonosok egyike itt Szamosújvárt a Duha alakkal cserélte fel e ház felépítése előtt néhány évvel. Különben a Duha család egyik tagja: Miklós, Keleten — még a beköltözés előtt — „basa“ = helytartó volt; azért maradékai, kik tőle származtak: Básánika (= Bása-Niká, Bása-Nikó: Miklós basa, Miklós helytartó) nevet viseltek. Ez a Duha, kinek Salamon és Bogdán nevű fiai ezt a házat építették, Miklós basa családjából származott; a köfaragó tehát a Bása-Niko, vagy csak Niko helyett, ezen becses köre a Bása szót (= Nikó: Miklós) véste. (L. Szongott, A mágyarhoni örmények Genealogiája, 26 lap, Básániká). Ebben a házban született Újvidék örmény kath. tudós plebánosa: Duha Salamon (szerzetesi neve Dávid) és városunk derék, tevékeny, munkás közigazgatási tanácsnoka: Duha Kristóf.